

RĂZBOIUL – FENOMEN SOCIAL CU ROL DE REECHILIBRARE A SISTEMULUI ECONOMIC INTERNAȚIONAL

*THE WAR – SOCIAL PHENOMENON WITH THE ROLE
OF REBALANCING THE INTERNATIONAL ECONOMIC SYSTEM*

*LA GUERRE – UN PHÉNOMÈNE SOCIAL POUR RÉÉQUILIBRER
LE SYSTÈME ÉCONOMIQUE INTERNATIONAL*

Mr.conf.univ.dr. Andi Mihail BĂNCILĂ*

Configurarea regulilor de funcționare a sistemului internațional este condiționată de producerea unor evenimente cu impact la scară planetară. Poate cel mai studiat fenomen social din istoria umanității, care contribuie semnificativ la redefinirea acestor norme, este războiul. Acest lucru se datorează impactului negativ pe care îl generează asupra tuturor actorilor existenți în spațiul politic internațional. Cele mai multe studii tratează tocmai consecințele nefaste pe care acesta le produce asupra comunităților umane. Acesta este motivul pentru care, în cadrul articolului, am dorit să evidențiez unul dintre puținele aspecte pozitive, produse de confruntarea violentă desfășurată între state, creșterea economică.

The configuration of the rules of the international system operation is conditioned by the occurrence of events with impact on global scale. Perhaps the most studied social phenomenon in the history of humanity that contributes significantly to the redefinition of these norms is war. This is due to the negative impact it generates on all actors in the international political space. Most of the studies deal with the very negative consequences that war produces on human communities. That is why I wanted to highlight in this article one of the few positive aspects of the violent confrontation between states, i.e. economic growth.

La configuration des règles de fonctionnement du système international est conditionnée par le taux d'événements ayant un impact à l'échelle planétaire. Il se peut que le phénomène social le plus étudié dans l'histoire de l'humanité, qui contribue de manière significative à la redéfinition de ces normes, soit la guerre. Ceci est dû à l'impact négatif qu'elle produit sur tous les acteurs de l'espace politique international. La plupart des études traitent précisément ces conséquences néfastes qu'elle a sur les communautés humaines. C'est pour cela que je voulais mettre en évidence, dans cet article, l'un des rares aspects positifs de la confrontation violente entre les États, à savoir la croissance économique.

Cuvinte-cheie: război; economie; securitate; conflict; violență.

Keywords: war; economy; security; conflict; violence.

Mots-clés: guerre; économie; sécurité; conflit; violence.

Războiul, ca fenomen politic, reprezintă unul dintre cele mai sensibile subiecte abordate de membrii comunității internaționale. În ciuda faptului că a fost blamat și marginalizat atât de oamenii de cultură care au încercat să-i deslușească tainele, cât și de simplii indivizi care i-au suportat consecințele, el a continuat să fie prezent în

relațiile internaționale, indiferent de poziția pe care statele o ocupau în cadrul sistemului internațional. Evoluția sa a fost puternic influențată de modul în care decidenții politici și-au raportat așteptările la mijloacele de care dispuneau într-un anumit moment al existenței lor. Istoria umanității este marcată de un lung șir de evenimente, în care utilizarea forței armate a constituit soluția cea mai la îndemână pentru rezolvarea neînțelegerilor existente între o parte a membrilor sistemului. Distrugerile materiale

*Academia Tehnică Militară
e-mail: bancila.andi@gmail.com

și, mai ales, cele care afectau direct integritatea indivizilor au motivat zeci de generații de filosofi să identifice soluții pașnice, pentru dezamorsarea acestor situații conflictuale.

Carl von Clausewitz, ilustrul general și teoretician al războiului, obișnuia să definească acest fenomen ca un spațiu al *hazardului*, *al riscului* și *al incertitudinii* și susținea că acesta trebuie să fie privit ca „un duel între voințe concurente”¹. El a trăit într-o perioadă în care, la nivelul sistemului de state europene, se reformulau conceptele esențiale, în baza cărora se desfășura agresiunea armată. Principii, precum atașamentul față de dinastia conducătoare sau motivațiile de tip religios erau rapid înlocuite de ceea ce a rămas cunoscut în istorie ca *datorie față de patrie*². O componentă importantă a acestei transformări, care a afectat indirect și modul în care se desfășura războiul, a reprezentat-o legătura emoțională care se formează între individ și națiunea (statul) căruia îi aparține. Conform noilor idei, individul, membru al unei colectivități sociale, era dispus ca pe termen scurt să renunțe la interesul particular, în detrimentul binelui general. Această cedare de drepturi era compensată prin implicarea statului în problemele majore cu care se confrunta individul. Statul se obliga să-i asigure acestuia nu doar cadrul normativ, necesar funcționării societății, ci și un nivel ridicat de securitate. Acest lucru a devenit posibil odată cu crearea de instituții cu rol în menținerea ordinii publice și securității naționale, reunite, ulterior, în cadrul Sistemului de Ordine Publică și Siguranță Națională.

Într-o societate organizată pe baza unor principii democratice (constituite conform modelului de gândire liberal anglo-saxon), controlul instrumentului militar este asigurat de factorul politic². Acesta are posibilitatea ca, în caz de necesitate, să poată restrânge, pe termen scurt, o parte a libertăților cetățenești, dar, odată depășit momentul de tensiune, redă locuitorilor dreptul de a dispune, așa cum doresc, de viața lor. Istoricul roman Titus Livius menționează faptul că puterea Romei a constat tocmai în promovarea unor astfel de legături³. Chiar și în momentul confruntării hegemonice cu Imperiul Cartaginez, senatul și poporul roman au fost capabili să mențină acele principii de conducere democratică, care, pe termen lung, le-au oferit șansa de a întoarce rezultatul războiului în favoarea lor.

Încercând să evite instaurarea unui sistem de conducere autocratic, bazat pe sprijinul armatei, senatul roman a instituit un cadru normativ, prin care a stabilit ca la conducerea armatei să participe, prin alternanță, doi generali, cu un mandat doar de un an. Acest lucru a lipsit, pe termen scurt, armata de eficiența necesară pentru a câștiga în fața unei forțe militare imense, precum cea a lui Hanibal, care promova un sistem de comandă unitar și despotic. Diferența în ceea ce privește stilul de conducere și omogenitatea culturală a armatei romane (unitate lingvistică și valori liberale comune) au asigurat, în final, victoria Romei. Diferențele de organizare și de funcționare a celor două armate sunt consemnate de către istoricul roman, care menționa faptul că armata cartagineză era: „O soldățime barbară pentru că nu știa ce înseamnă civilizația bazată pe lege (...)”⁵. Spre deosebire de romani, Hanibal era obligat să recurgă la interpreți, pentru a putea comunica cu proprii săi comandanți, proveniți dintr-o multitudine de naționalități, care erau legați de un singur scop, distrugerea Romei. Promovarea unei politici de ură a putut asigura, pe termen scurt, un rezultat favorabil, dar, pe măsură ce războiul s-a prelungit pe o perioadă mai lungă de timp, unitatea lor a scăzut, ei devenind astfel vulnerabili în fața unui corp de oaste foarte bine organizat și motivat de idealuri superioare, capabile să reziste în timp.

Recunoașterea principiilor democratice de conducere a unui stat nu reprezenta o garanție absolută cu privire la aplicarea acelor idei și în relațiile care se stabileau între state. Națiunile considerate puternice, din punct de vedere militar, aveau deseori tendința de a trata micile state cu care interacționau de pe poziții de forță. O explicație completă a unui tip de comportament ne-o oferă Tucidide, în opera sa, „Războiul Peloponesiac”. El descrie un dialog purtat între liderii militari atenieni, debarcați pe teritoriul miciei insule neutre Melos: „(...) căci știți la fel de bine ca noi că dreptatea, potrivit mersului lumii, poate fi pusă în discuție numai între cei egali ca putere, cei puternici fac ceea ce pot, iar cei slabi suferă ceea ce trebuie să sufere”⁶.

Cu toate acestea regimurile democratice de conducere aveau șanse mai mari de a rezista în timp decât cele care aplicau principii dictatoriale. O situație asemănătoare cu cea prin care a trecut Roma, în timpul celor două războaie punico, a fost generată de revenirea societăților occidentale

la principiile democratice de guvernare, odată cu Revoluția Franceză. Acest eveniment a produs o adevărată transformare în ceea ce privește modul de desfășurare și dimensiunea acestui fenomen. Naționalismul, un fenomen relativ nou, născut din necesitatea de a apăra idealurile promovate de revoluție, dă un nou imbold războiului, la începutul epocii industriale.

Până în acel moment, fenomenul militar fusese unul exclusivist, adresat unui corp de profesioniști. Aceștia utilizau arme al căror cost de producție depășea posibilitățile multor state, determinând ca, pentru întreaga perioadă medievală, dimensiunea fenomenului să rămână una restrânsă. Revoluția industrială⁷ a creat posibilități noi în ceea ce privește reducerea costurilor producției de armament, lucru care a determinat apariția armatelor naționale.

Împăratul Franței, Napoleon Bonaparte, a fost unul dintre primii conducători militari care a înțeles perfect noul context creat și a putut trece rapid la introducerea noilor tehnici militare, care, ulterior, au constituit punctele de plecare ale războaielor epocii industriale. El a făcut, în nenumărate rânduri, dovada abilităților sale excepționale de a conduce și de a câștiga o luptă, utilizând noile principii. Acest lucru nu i-a garantat însă victoria finală, gândirea sa strategică (chiar dacă a conștientizat importanța formării unui nou sistem politic și economic, imposibilitatea creării unui sistem de alianțe politice, bazate pe valori comune) fiind lipsită de elementele necesare câștigării războiului.

Transformarea survenită în modul în care factorul politic se raporta la lupta armată a permis dezvoltarea unui sistem de organizare a întregii palete de activități asociate acesteia. Logistica, componenta fundamentală a reușitei unei acțiuni militare, a trecut, la rândul ei, printr-o transformare importantă. Cheltuielile necesare desfășurării unei campanii militare au trecut din responsabilitatea directă a regelui sau a aristocratului, care în baza principiilor feudale se obliga să întrețină armata, în cea a poporului. Napoleon a înțeles foarte repede faptul că războiul încetase să mai reprezinte „o distracție a regilor, ci devenise o afacere a poporului”⁸, lucru care i-a permis să organizeze foarte bine un sistem de colectare a taxelor în teritoriile ocupate de armata sa. Este consemnat faptul că, doar din spațiul olandez, în perioada 1795-1804, el a reușit să colecteze peste 229 de milioane de guldeni, în timp ce fondurile

colectate din toate teritoriile ocupate de armata sa, în perioada 1806-1807, nu doar că au acoperit în întregime cheltuielile necesare menținerii armatei sale, dar au contribuit, cu o treime din fondurile colectate, la bugetul Franței⁹.

Această performanță notabilă a produs însă o vie nemulțumire în rândul guvernanților din statele ocupate, care se vedeau lipsiți de fondurile necesare întreținerii propriului aparat administrativ. Există documente care atestă faptul că, doar în cazul statelor italiene, aproape jumătate din bugetul acestora era expedit în Franța. Cu toate acestea, cel mai probabil, marele conducător al Franței nu a înțeles că, pentru a reuși să își consolideze victoriile obținute pe câmpul de luptă, este necesar ca el să ofere foștilor adversari șansa de a putea coopera¹⁰. Chiar dacă perspectiva sa, la nivel strategic, a fost una de excepție, el impunând formarea unor importante confederații (Confederația Rinului, formată din 40 de state, și Regatul Italiei, care cuprindea toate statele din zona de nord a peninsulei), pe scheletul cărora s-au născut mai târziu statele italian și german, posibilitățile sale de a materializa acest plan au fost destul de limitate. Napoleon a reușit să le dicteze oponentilor săi condițiile necesare încheierii păcii, lucru mai puțin important, în condițiile unui război de durată. Marea sa eroare a fost că i-a lipsit pe aceștia de o opțiune viabilă redresării economice și militare, lucru care i-a forțat să caute aliați și să reia lupta.

Lipsa lui de flexibilitate i-a adus mulți dușmani, care au înțeles mai repede decât el că războiul nu se câștigă doar prin intermediul luptelor, ci prin înțelegeri diplomatice și prin strategii financiare adecvate. Spre deosebire de Franța, Marea Britanie a beneficiat de câștiguri facile din comerțul cu coloniile de peste mări și acest lucru i-a conferit o mai mare credibilitate pe piețele internaționale de capital, dobânzile plătite de guvernul britanic fiind la jumătate față de cele pe care trebuia să le plătească Franța lui Napoleon. Doar în perioada 1808-1815 excedentul comercial al britanicilor a fost de 14 milioane de lire sterline anual, bani cu care au fost înarmați dușmanii continentali ai Franței. În întreg intervalul de timp în care Napoleon s-a aflat la conducerea Franței, în perioada 1793-1815, Marea Britanie a subvenționat diversele armate europene cu peste 65,8 milioane de lire sterline¹¹, contribuind astfel decisiv la înfrângerea primei armate naționale a lumii. Convins fiind de unicitatea sa, Napoleon

s-a dovedit a fi lipsit de flexibilitate în gestionarea aspectelor de ordin financiar pe care le implica desfășurarea unui război. Chiar în condițiile în care întreaga Europă se mobilizase împotriva sa, în anul 1814, împăratul francez nu a reușit să înțeleagă necesitatea acceptării negocierilor în vederea încheierii războiului. El a primit șansa de a semna un tratat care ar fi adus țării sale o serie de mici avantaje, dar pe care l-a refuzat, demonstrând astfel comunității internaționale că este o persoană nesigură, care nu este capabilă de a coopera. Acest exemplu demonstrează clar faptul că războiul reprezintă mult mai mult decât o simplă confruntare militară.

Unul dintre exemplele potrivite ale utilizării geniului militar în scopul câștigării războiului este Regele Prusiei, Frederic al II-lea supranumit cel Mare. La începutul domniei sale, situația geopolitică a țării sale era departe de a fi la fel de favorabilă ca în cazul Franței sfârșitului de secol al XVIII-lea. Spre deosebire de Franța napoleoniană, care dispunea de un număr considerabil de recruți, educați în spiritul valorilor morale create de Revoluția din 1789, Prusia era un regat mărunț, cu o populație mult mai mică și cu o bază de recrutare redusă, comparativ cu mult mai puternicii săi vecini (Imperiul Rus la est, Imperiul Habsburgic la sud, Suedia la nord și Franța, care mărginea spațiul german către vest). Poziția sa geopolitică nu o avantaja foarte tare, fiind plasată în centrul Europei, într-o zonă de câmpie, lipsită de obstacole naturale importante (munți sau cursuri de apă), care ar fi putut fi utilizate ca poziții de apărare. Nici în ceea ce privește resursele naturale, statul german nu dispunea de materialele necesare susținerii unei activități comerciale sau economice, capabile să producă veniturile necesare desfășurării unor campanii militare costisitoare. Cu toate acestea Frederic al II-lea a înțeles că este necesar să substituie toate aceste lipsuri prin alte elemente, care să-i confere atuurile necesare supraviețuirii.

Ca urmare a faptului că regele a înțeles foarte bine care sunt plusurile, dar mai ales minusurile statului pe care îl conducea, Prusia s-a transformat rapid într-un teritoriu tolerant, primitiv pentru persecuția religioasă de pe tot cuprinsul Europei. Această abordare mai puțin întâlnită, la acel moment, în Europa a produs, într-un interval de timp redus, foarte multe avantaje de ordin material, tehnologic,

dar mai ales social. Noii sosiți au avut o contribuție însemnată atât prin muncă, prin sumele importante de bani cu care au venit, cât și prin loialitatea lor, la prosperitatea noii lor patrii. Cea mai mare parte a resurselor statului a fost direcționat spre întărirea armatei, care a atins un nivel de eficacitate ridicat, comparativ cu structurile similare de pe teritoriul imperiilor vecine. Încă din perioada tatălui său, Frederic I (Regele soldat), armata tânărului regat număra aproximativ 80.000 de soldați, la o populație totală de aproximativ 2,5 milioane de locuitori¹².

Afirmarea militară a Prusiei a produs și importante schimbări în plan strategic. Contrar gândirii de tip feudal, încă puternic impregnat în mentalul colectiv al oamenilor de stat ai epocii, în urma desfășurării campaniilor sale militare, Frederic a ajuns la concluzia că, pentru a deveni o mare putere, este necesar ca statul să dețină un teritoriu neîntrerupt, pe care poate să-l administreze într-un mod mult mai eficient. În baza acestui raționament, el a făcut abstracție de toate normele de morală și a reușit să-și coordoneze mult mai eficient campaniile sale militare ulterioare. Pentru a declanșa un act de agresiune, el a considerat suficient, simplul motiv că, din punct de vedere militar, era mai pregătit decât eventualul inamic: „Superioritatea trupelor noastre, promptitudinea cu care le punem în mișcare, într-un cuvânt avantajul evident pe care îl avem asupra vecinilor noștri”¹³.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu consolidarea „statelor națiune” războiul devine prin excelență o „afacere a popoarelor”. Fiecare astfel de entitate a căutat să-și consolideze poziția pe care o ocupa în cadrul sistemului de state, prin intermediul forței armate. Consolidarea economiilor naționale a impus statelor care beneficiau de recunoaștere internațională să-și dezvolte baza de materii prime și piața de desfacere a produselor, în detrimentul altor țări sau entități teritoriale, care funcționau după un alt set de principii de guvernare. Toate aceste acțiuni, care de cele mai multe ori aveau la bază un act de violență, au determinat preocuparea oamenilor de stat și a celor din spațiul academic de identificarea soluțiilor de mediere a problemelor, care apăreau constant la anumite intervale de timp. Concluzia comună a tuturor celor care s-au preocupat de acest subiect a fost că, în general, un ciclu de dezvoltare

economică se finalizează printr-un conflict militar. Acest fenomen produce distrugerii materiale importante, care în mod absolut creează premisele apariției unei noi perioade de creștere economică.

În perioada premergătoare unei crize economice, cea mai mare parte a întreprinderilor cu tehnologie depășită din punct de vedere moral funcționează la limita de jos a profitabilității, și de cele mai multe ori chiar sub aceasta. Rezultatele financiare ale companiilor și indirect ale statelor pe teritoriul cărora funcționează sunt în scădere, ca urmare a cererii reduse de materiale și a stocurilor acumulate. Desfășurarea unui conflict creează o creștere rapidă a necesarului de consum¹⁴, care, în mod inevitabil, conduce la diminuarea stocurilor acumulate, în timp ce distrugerile din perioada războiului determină o creștere a producției. Finalizarea conflictului produce o nouă perioadă de dezvoltare economică în care sunt foarte bine puse în valoare noile descoperiri tehnologice, rezultate în urma testelor ce au avut loc în perioada desfășurării războiului.

În mod inevitabil, companiile au renunțat la vechile sisteme de producție mai puțin eficiente pe care au trebuit să le înlocuiască rapid cu tehnologia deja probată în perioada desfășurării conflictului. O componentă importantă a acestui model de creștere economică este dinamismul pieței, actorii implicați (state sau agenți economici) au fost forțați să investească masiv în re tehnologizare, lucru care nu s-ar fi putut întâmpla într-o perioadă de pace. În epoca ulterioară anului 1945, cheltuielile efectuate, inclusiv pierderile suferite în perioada războiului, nu s-au mai recuperat de la statele învinse (excepție face URSS, care impune țărilor ocupate de armatele sale plata unor importante datorii de război), ci au fost amortizate prin revitalizarea schimburilor economice în cadrul unui nou sistem concurențial, neîngrădit de taxe vamale. Redresarea rapidă a economiilor, germane și japoneze, după cel de-al Doilea Război Mondial, se datorează implementării acestor principii de către SUA.

În perioada postbelică, foarte mulți specialiști, aparținând unor curente de gândire diferite, au căutat soluții pentru a diminua rolul pe care războiul îl avea în „refacerea economică” a planetei. Disputa cu privire la cauzele războiului a rămas o constantă a raporturilor care se stabilesc între marile școli de gândire ale domeniului relațiilor internaționale. Neomarxiștii au luat în considerare faptul că,

odată cu dezvoltarea nivelului la care se desfășura comerțul internațional¹⁵, se produce o creștere a inegalității economice dintre statele sistemului, acest lucru măbind probabilitatea apariției unor noi acte de violență. Surplusul economic, realizat în statele dezvoltate ale lumii crește probabilitatea accentuării divergențelor dintre marile puteri, cu privire la dobândirea unor noi piețe de desfacere.

Acest punct de vedere este respins categoric de către teoreticienii liberali, care susțin că tocmai comerțul constituie fundamentul creșterii economice uniforme la nivelul întregului sistem, iar creșterea nivelului de interdependență dintre economiile naționale constituie o garanție în plus a faptului că statele vor deveni mult mai puțin dispuse de a se confrunta din punct de vedere militar. Ei consideră că economiile moderne sunt puternic interconectate la sursele de finanțare astfel încât războiul a devenit o opțiune puțin de dorit¹⁶. Conform punctului de vedere susținut de către aceștia, în cazul în care raporturile care se stabilesc între state urmează cursul estimat de ei, liderii naționali își vor îndrepta mai mult atenția asupra unor câștiguri constante, rezultate ca urmare a cooperării internaționale, decât spre câștiguri totale (absolute), rezultate în urma desfășurării unor războaie. Cel de-al treilea punct de vedere exprimat, cel al teoreticienilor realiști, susține ideea potrivit căreia comerțul internațional nu poate fi capabil să garanteze respectarea unor principii care să anuleze efectele unor confruntări militare directe între state. În măsura în care raporturile dintre partenerii comerciali devin asimetrice, lucru foarte probabil, ca urmare a diferențelor de dezvoltare economică existente între statele lumii, statul care iese în câștig va avea tendința de a se înarma și va specula vulnerabilitatea partenerului, producând un conflict armat, care să îi consolideze câștigul relativ¹⁷.

Concluzii

Despre război și despre efectele negative pe care acesta le generează se pot spune în continuare foarte multe lucruri. În mod clar, el reprezintă o constantă și, în egală măsură, o necesitate a mediului în care trăim, fiind capabil să genereze schimbări majore ale regulilor după care funcționează umanitatea. Indiferent de modul în care ne raportăm la el, acest fenomen va continua să ne influențeze destinele, contribuind mai mult decât ne putem da seama la evoluția societății umane.

NOTE:

1 Gray S. Colin, *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 31.

2 Filosoful francez Jean Jacques Rousseau descria această obligație cetățenească astfel: „Dragostea de patrie nu este doar o virtute, ci și o datorie, ce trebuie însă temperată de principiile justiției. Iubirea de patrie înseamnă iubirea față de legile și instituțiile care garantează libertatea comună”. vezi Gabor Alexandru, *Un patriotism al libertății?*, Revista 22, Nr. 06.12.2016, <https://revista22.ro/70258605/un-patriotism-al-libertii.html>, accesat la 12.05.2018.

3 Controlul factorului politic asupra activității Ministerului Apărării Naționale din România este înscris în Legea organică nr. 346, din 2006, http://www.mapn.ro/despre_mapn/informatii_generale/documente/legea346.pdf, accesat la 12.05.2018.

4 Titus Livius, *De la fondarea Romei*, Vol. II, Editura Științifică, București, 1959.

5 Raven Susan, *Rome in Africa*, Evans Brothers Ltd., London, 1969, p. 172.

6 Kaplan Robert, *Politici de război. De ce necesită conducerea politică un etos păgân*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 57.

7 Revoluția industrială constituie cel mai important moment al istoriei moderne a planetei. Max Weber descria acest fenomen drept „un produs al inovației tehnologice și al consumului”. Crearea bazei materiale, necesare dezvoltării inovației tehnologice, s-a realizat printr-o creștere constantă a intensității muncii și prin economisire, principii introduse în mentalul colectiv de gândirea specifică cultelor protestante. Mai mult decât atât, odată cu introducerea noilor tehnologii, societatea globală a conștientizat faptul că, pentru a putea opera cu acestea, este necesară crearea unei noi clase sociale mult mai educat decât țărăimea. Alfabetizarea maselor a devenit o necesitate pentru statele care își propuneau să ia parte la dezvoltarea acestui fenomen. Unul dintre principalii promotori ai acestei mișcări a fost Regele Prusiei, Frederic cel Mare, în timpul căruia nivelul de alfabetizare în cadrul regatului său a depășit cu mult nivelul general al întregului continent european. Acest lucru i-a permis să utilizeze armament mult mai sofisticat decât la adversarilor săi, creându-i șansa de a aduce micul regat în categoria marilor puteri europene. Vezi Ferguson Niall, *Civilizația, Vestul și restul*, Editura Polirom, Iași, 2011, p. 224.

8 Gray S. Colin, *op.cit.*, p. 22.

9 *Ibidem*, p. 143.

10 Conceptul a fost corectat 150 de ani mai târziu, moment în care, după cel de-al Doilea Război Mondial, SUA au dezvoltat o nouă strategie, prin care pierderile materiale înregistrate în timpul războiului nu mai trebuiau recuperate în exclusivitate de la statul învins, ci, în decurs de câțiva ani, prin cooptarea acestuia în comerțul internațional. Noul pachet de idei a fost aplicat cu succes în cazul Germaniei și al Japoniei, state învinse cărora le-au fost acordate credite generoase, pentru a-și redresa economiile distruse și pentru a se reintegra în economia globală.

11 *Ibidem*, p. 145.

12 Koch H. W., *A history of Prussia*, Editura Routledge, Londra, 1986, p. 100.

13 Kissinger Henry, *Ordinea mondială. Reflecții asupra specificului națiunilor și a cursului istoriei*, Editura Rao Class, București, 2015, p. 37.

14 În mod automat cresc sumele alocate direct sectorului de apărare, producția, din timp de pace, a întreprinderilor de pe teritoriul tuturor statelor implicate în conflict este reconfigurată, pentru a livra materiale necesare trupelor. Pe parcursul ultimei sute de ani, au fost făcute o mulțime de studii cu privire la sumele alocate de diverse state războaielor în care au fost implicate. Poate cea mai studiată armată a lumii a fost cea a Statelor Unite ale Americii, care, de-a lungul ultimului secol, a fost implicată într-o multitudine de conflicte armate, cele mai reprezentative fiind cele două conflicte mondiale, unde se presupune că au fost alocate 350 de miliarde de dolari (31,2 miliarde, Primul Război Mondial, și aproximativ 320,3 miliarde, pentru al doilea). Războaiele desfășurate după anul 1945 au cheltuit din buzunarele contribuabililor americani următoarele sume: Războiul din Coreea – aproximativ 54 de miliarde –, Războiul din Vietnam – 136,3 de miliarde. Vezi Edelstein Michael, „War and the American economy in the twentieth century”, în Engerman Stanley, Gallman Robert, *The Cambridge economic history of the United States*, Cambridge University Press, New York, 2000, p. 342.

15 Potrivit viziunii lor, comerțul internațional se desfășoară conform algoritmului: exporturi de produse manufacturate și capital din metropole (state dezvoltate economic), contra produse prelucrate primar sau materii prime dinspre colonii sau state slab dezvoltate.

16 Gray S. Colin, *op.cit.*, p. 26.

17 Daniel Biro, Stanislav Scerieru, „Perspective asupra cauzelor și transformării războaielor”, în Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu, *Manual de relații internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2006, pp. 284-285.

BIBLIOGRAFIE

Engerman Stanley, Gallman Robert, *The Cambridge economic history of the United States*, Cambridge University Press, New York, 2000.

Ferguson Niall, *Civilizația, Vestul și restul*, Editura Polirom, Iași, 2011.

Gabor Alexandru, *Un patriotism al libertății?*, Revista 22, Nr. 06.12.2016.

Gray S. Colin, *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Editura Polirom, Iași, 2010.

Kaplan Robert, *Politici de război. De ce necesită conducerea politică un etos păgân*, Editura Polirom, Iași, 2002.

Kissinger Henry, *Ordinea mondială. Reflecții asupra specificului națiunilor și a cursului istoriei*, Editura Rao Class, București, 2015.

Koch H.W., *A history of Prussia*, Editura Routledge, Londra, 1986.

Miroiu Andrei, Ungureanu Radu-Sebastian, *Manual de relații internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2006.

Raven Susan, *Rome in Africa*, Evans Brothers Ltd., London, 1969.

Titus Livius, *De la fondarea Romei*, Vol. II, Editura Științifică, București, 1959.

http://www.mapn.ro/despre_mapn/informatii_generale/documente/legea346.pdf